"شوێن و جۆرەکانی شوێن لە ڕۆمانی (بەرەگاوە) دەشاد کاوانی" ... لێکۆڵینەوەی: ژاڵە کمال

پێشەكی

ڕۆمان وەك ژانرێكی نوێ جیهانی نوسین بەگەڕانەوە و تۆماركردنی سەربردە درك پێنەكراوەكانی مرۆڤە، قورسایی و بارستایەكی فراوان و پانتایی ئەدەبیاتی جیهانی داگیركردوە، ئەو ژانرە كۆمەڵێك ڕەگەزە، شوێنیش بە بەردەوامی لە گۆڕاندایە بەپی جووڵەی مرۆق تیایدا ئەو جووڵەیەیی، كە كات سازی دەكا و دەیخاتە سەر شوێن جیهانی ڕۆمان دنیای گشت ئەو گۆڕانەیە، ئەو هەموو گۆڕان و ململانێیەیە پێویستی بە ڕێككخستن هەیە، بەشێوەیەك كە چێژ و جوانییەك ببەخشێ.
شوێنیش وەكوو خەسڵەت و ڕەگەزی سەرەكی پێكهاتەی ڕۆمان سەیر دەكرێ بەمەش چیرۆك و ڕووداو و گەڕانەوەكانی ناخی نووسەر لە جوغیزدا دەسوڕێنەوە هەر چەندە نووسینی ڕۆمان لە زمانی كوردییدا درەنگ وەخۆكەوت. بەڵام لەگەڵ هاتنی تەوژمی ئەدەبیاتی ڕۆژئاوا ڕۆمانیش بنەچەی خۆی لەنێو وێژەی كوردی داكوتاوە بووە بەشێك لە پێكهاتەی ئەدەب و نووسین
ئەوەی مە بەستە .
دیاری كردنی شوێن و گرنگی لە نوسینەوە لە نێو ڕۆمانەكانی كوردییدا، بەرەگاوە بە نمونە وەك خۆشەویستی بە خاك و نیشتیمان و دەرخستەی ناسەرییەكانە لەسەر زێدو جوگرافیای ژیان كردنە لە ڕۆمانی كوردییدا. بەتایبەتی دەست نیشان كردنی شوێن لەناو ڕۆمانی (بەرەگاوە) ی دەشاد كاوانی وەك نوێترین ڕۆمانی كوردی زۆر بە ڕوونی دەردەكەوێت كە ڕۆمانووس توانیویەتی خاڵەكانی ناكۆكی و سنوورە دەستكردەكانی مرۆق و ژان و ئازارەكانی نەتەوەیەك لە ڕێگای دیاری كردنی شوێنەكانی ناو ڕۆمانەكان بخاتە ڕوو .

ئامانج

بریتییە لە بەرجەستەكردنی شوێن و جۆرەكانی شوێن و دەستنیشانكردنی شوێنەكانی ناوڕۆمانەكە كە نووسەر بەكاری هێناون بۆ هەموو

جۆرەکانی.

پێکهاتە

پێك دێت لە پێشەکی و دوو بەش و ئەنجام و لیستی سەرچاوە لە بەشی یەکەمدا (شوێن و جۆرەکانی)، کە بەشە پراکتیکیەکەیە بەشی دووەم کە پێك دێت لە دەستنیشانکردنی شوێنەکانی ناو ڕۆمانی (بەرەگاوە) بەشە تیۆرییەکەیە بەشەکیتریش پێك دێت لە کورتەی ڕۆمانەکە.

شوێن:

شوێن، وەك قەوارە و چوارچێوە، لە ژیانی مرۆڤدا بەهایەکی گەورە و خاسیەتی خۆی هەیە، شوێنەکانیش هەمە جۆرن. سەیرش نیە، کە شوێن ڕۆڵێکی وا گەورە و بەرچاو لە ژیانی مرۆڤ دەبینێ، چونکە هەر لەو کاتەوە ژیانی، تا ئەو کاتەی کە ((منداڵەدانی دایکی دەبێتەشوێنێك بۆ پێکهێنانی بایۆلۆجی و ژیانی، تا ئەو کاتەی لەگەڵ ژان ئەو کۆرپەلەیە دەبێتە ناو جیهانی بوونی دەرەکی. ئەو کاتەش بێشکە دەبێتە ئەوشوێنەی، کە هەست و هۆشی تێدا دەکرێتەوە لەهەر پێنج هەستەکەدا، لە دوای قۆناغی بێشکەش لایەنی شوێن بە شێوەیەکی ڕوونتر بەدیار دەکەوێت لەماڵ و کۆڵان و قوتابخانە و سینەما و گازینۆ وشەقام، چ لە شاربێ یان گوند یان بیبان تەنانەت لە دەریا و ئاسمانیش)) مرۆڤ لەهەرشوێنێك لە دایك بێت و تێیدا گەورە بێت خۆشەویستییەکی بەهێز بەم شوێنەی دەبەستێتەوە، شوێن ((ئەوزەمینەیە، کە ئەم بنیاتەی لەسەر بەرزدەکرێتەوە)) کە ناتوانێ دەستبەرداریی لێبکرێ. هەروەها شوێنیش بە مرۆڤەوە لکاوە مرۆڤ بەبێ شوێن ناناسرێتەوە و شوێنیش شانەی نواندنەکانی مرۆڤە هەر لە سەرەتای بونیەوە تاکومردنی، شوێن ئەوجیهانە دەرکیەیە، لە سەرەتای بونیەوە تاکو مردنی. شوێن ئەوجیهانە دەرەکییە، کە هەستکردن بە شتەکان تیایدا قەوارە دەگرێ و چۆنیەتی هەڵسوکەوتکردن و گونجان و نەگونجان لەگەڵ یەکتری دەبینرێ، چەمکی شوێن و ڕۆڵە گرنگەکەی لە ژیانی مرۆڤ بە گەشەکردنی پەرە دەسەنێ، هەر کاراکتەرێك لەناو ڕۆماندا شوێنێکی تایبەت بەخۆی هەیە، لەڕێیەوە دەست پێدەکات و پەرەدەسەنێ و کاریگەری شوێنەکەی لەسەر دەبێ و لەوانەیە هەر لەم شوێنەش کۆتای دیت، ((شوێن، مەڵبەندی ڕووداوە و ناسنامە بە کارەکتەر دەبەخشێ و هەستکردنیشێ بەئامانجی ژیان)) شوێن توخمێکی سەرەکییە لە بنیاتی کاری گێڕانەوە، شوێن لە ڕۆماندا بەکاردێت کە وەك شانۆیەك وایە کە تێدا هەموو ڕووداوەکانی پیشانی خوێنەر دەدات. شوێنەکانیش ڕاستەوخۆ یان بەشێوەی ناڕاستەوخۆ تێکەڵ بە (مەغزا) ی ڕۆمان دەبێت. بۆیە فەزایەك

وایە کە هەموو ڕەگەزەکانی ڕۆمان دەگرێتەخۆ. لە نێوانیاندا
ڕووداوەکان و کەسایەتی و ئەو پەیوەندییەی لەنێوانیاندا ئەو کەش و
هەوایەیان پێ دەبەخشێت کەتیا ڕوودەدات. کە ئەو فەزایەی کە لە
ڕۆماندا شوێن دروستی دەکات دەبێت بە تابڵۆیەك واتا تابلۆکە دروست
دەکات. شوێن لە ڕۆماندا ((ڕەگەزێکی زیاد نیە.
شوێن گەلێ شێوە وەردەگرێت گەلێ واتا دەگرێتەخۆ. بەڵکو لەهەندێ
کاتدا لەوانەیە ببێتە ئامانج لە نەبوونی کارەکەدا بە گشتی))
ئەگەرسەیری بکەین کە پەیوەندی شوێن، بە تەکنیکی وەسفی کاتەوە،
دەتوانین بڵێین کە شوێن بە توخمێکی تەواوکەری کات لەو ڕۆمانەدا
دەبینرێت کە هەردوکیان بەیەکەوە. ئەو جێگانە دروست دەکەن کە
کارەکتەر و ڕووداو تیایدا سەر هەڵدەدەن پەرەدەسێنێ، کەواتە شوێن
لەگەڵ کات دا پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە شوێن تەنیا ئەوە نییە
لە خولگەماندا و بەس، بەڵکو لە ژوورەوەشمان دا (جێ) هەیە. کە
لەگەڵ سەرگوزەشتە و گرفت و ئاستەنگەکاندا جێگیر دەبێت. کەواتە
شوێن تەنها ئەو شوێنە نییە کە تەنیا نشتەجێ دەبێ بەڵکو هەندێ جار
نیشتیمانێك دەگرێتە یاخودژورێك دەگرێتەوە وەکوو لە ڕۆمان دا ڕوو
دەدات پەردەسێنێت. هەرچەندە گێڕانەوە زیاتر پەیوەستە بە کاتەوە
لە ناو ڕۆماندا بەڵام ((شوێنی ڕۆمانیش گرنگییەتی مەزنی هەیە هیچ
کەمتر نییە لە بەهای کات)) هەرچەندە ڕۆمان بە پلەی یەکەم
هونەرێکی زەمەنییە بەڵام وەك ئاماژەمان پێکرد لە هونەرەکان
شێوەکاریش دەچێت لە ڕووی پێکهاتەی شوێنییەوە ((لەبەر پەیوەست
بوونی شوێن بە تەکنیکی وەسفی کاتی. ئەوە دەتوانرێت شوێن وەك
ڕەگەزێکی پاشکۆیین کاتی ڕۆمان بهێنریت. بە مەرجێك ئەوە لە
بەهاکەی کەم نەکاتەوە)) بەتین بوونی ئەم پەیوەندییەی نێوان کات و
شوێن زۆر جار وای لێدیت کە ((بەکارهێنانی شوێن بەبێ ئەوەی زەمەن
بگرێتەوە یاخود کات بەکاردێت لە توێژینەوەی کارێکی گ□□انەوەی
بەبێ ئەوەی چەمکی شوێن تیا سەرھەڵبدات شتێکی مەحاڵە) یەکێك لە
توخمە گرنگەکانی ڕۆمان شوێنە کە ناکرێت بەبێ هەبوونی شوێن باسی
کارەکتەر و ڕووداو بکەین چونکە شوێن لە خۆگری کارەکتەر و
ڕووداوەکانە هەر لەبەر ئەوشە لە تیۆری ڕەخنەیی ڕۆماندا بایەخێکی
زۆر بە شوێن دراوە لە ڕۆمانی کلاسیکیدا شوێن تەنیا شانۆی ڕووداوە
جووڵەی کەسەکانی تێدادەبینین. بەڵام لەڕۆمانی نوێدا شوێن
تەواوکەری ڕووداوە زۆرجاریش رۆڵی کارەکتەری سەرەکی لە ڕۆماندا
بگرێت. کاتێك کە باس لەنێوان شوێن دەکرێت یاخود لەفەزای ڕۆمان
دەکرێت مەبەستی لەو هەموو شوێنانەیە کە ڕووداوەکانی تیا ڕوودەدات
((وەسف کردنی شوێن و پێکهاتەکانی و ئەوشتانەی کە دەیانگرێتەخۆ.
هەر لەوکاتەدا وە سفی خودی کەسایەتیەکە دادەندرێت چونکە شتەکان

مێژوەكەیان پەیوەستە بە مێژوی كەسایەتییەكانەوە. چونكە ئادەمیزاد بە تەنیا یەك یەك دروست ناكات. كەس و كەسایەتی ئەمان ئەمە خودی خەمان تەنیا تاكەك دروست ناكات. تەنیا جەستەیەك. بەڵكو جەستەیەك بە جل داپۆشراوە. چەكدار ئامادە...... ئادەمیزادی ڕاستەقینە پێكدەهێنێت لە جەستە و ئەو شتانەی كە تایبەت بە ڕەگەزی مرۆڤەوە هەروەك چۆن هەڵانەی تایبەتە بەم جۆرە مەلانە)) شوێن دەبێتە زەمینەی سەرهەڵدانی ڕووداو، ڕووداوەكان لە شوێنێك ڕوودەدات ئەو شوێنە تایبەتمەندی دەدات بە ڕووداوەكە، چونكە شوێن شانەی ڕووداوە نووسەر پێویستە لە زەینی خۆیدا زانیارییەكی تەواو دەربارەی ئەو شوێنە بزانێت كە دەبێتە زەمینەی ڕووداوەكە. شوێن هەندێ جار ناوەڕۆكی بابەتەكە ئاشكرا دەكات، چونكە شوێن ڕووداوە بە بوونی یەكتری مەحاڵە.

جۆرەكانی شوێن:

بنیاتی شوێن لە كورتە چیرۆكدا بە هەمەڕەنگی جیادەكریتەوە، چونكە تەنیا شوێنێك تیدا باسناكرێن، ئەگەر ناوی دێیەك بهێنرێت با دێكە بچووكیش بێت، لە چوارچێوەی دێدا چەندین شوێنی دیكە دێنە بەرچاو لەوانە: خانووەكان و كۆڵان و باخچە و سەر بیری ئاو و شوێنی جووت و كادین و پەرێز و ئاقاری دێ و زۆر جاریش وادە بێ لە یەكێك لەم شوێنانە خەیالی نووسەر دەچێتە شوێنێكی دیكە درێژە بە ڕووداو و بەسەرهاتەكان دەدات. بەدەر لە شوێن هیچ شتێكی بینراو، زیند و نازیندوو ڕۆح لەبەربێ، یان مادە بوونی نییە، چونكە ڕوانینی مرۆڤ بە هەر شتێك بێت، شتەكە و شوێنی شتەكە دەبینێ، كەواتە هیچ چیرۆكێك لە جیهاندا نییە شوێنی تێدا نەبێت، چونكە گەر شوێن نەبێت ڕووداو و دیالۆگ لە كوێ و چۆن ڕووبدەن؟ تەنانەت چیرۆكێ كە باسی ئاسمان و فەزاش بكات ئەمانەش هەر شوێنن، گەر چیرۆكنووس ناوی هیچ شوێنێكی نەهێنابێ، بەڵام لە گەڕانەوەكان و جموجۆڵەكاندا شوێنی هەر تێ دەردەكەوێن شوێنیش چەند جۆرێكە لەوانە:

1- شوێنی ئاشناو نائاشنا

2- شوێنی كراوە و داخراو

3- شوێنی واقیع وخەیالی

شوێنی ئاشنا (هەگر): مرۆڤ هەر لەو ڕۆژەوە كە هەست بە ژیان دەكات، جۆرە ئاشنایەتییەك لەگەڵ ئەو شوێنەی كەلێی دەژی پەیدادەكات، ئەو شوێنەش شار بێت یان لادێ، ئەشكەوت یان شەقام هەستێك بەرامبەرئەو شوێنانە لە لا دروست دەبێت، ئیدی خۆشیدەوێت یان ڕقی لێیان دەبێتەوە ئەگەر خۆشی لە شوێنێك دیتبێ ئەواهەستی خۆشەویستی بەرامبەر ئەو شوێنە زیاد دەكات ئەگینا بە پێچەوانە دەبێت. هەموو

ئەو شوێنانە دەگرێتەوە کە تەدا ژیاوین هەستمان بە ئارامی کردووە، بە شوێنی پشوودانی دادەنێت ئارامی و ئاشنای تێدا بەدی دەکرێ ((ئەگەر لە چەمکی هەگری بگەین، هەموو شوێنێك ماڵە، چەمکی هەگری هەموو شوێنکی کارا دەگرێتەوە)) مرۆڤ لە هەموو شوێنێك زیاتر ئاشنا و هەگری ئەو ماڵەیە کە بەمنداڵی تێیدا ژیاوە تاکو مردن خەونەکانی هەر لەو شوێنەیە ((ماڵ کە تیایدا لە دایك بوین زیاترە لەوەی کە تەنیا بەرجەستەکردنی پەناگەیەك بێت، بەڵکو بەرجەستەکردنی خەونەکانیشە)) بەمەش ماڵ دەبێتە بەهێزترین شوێنی ئاشنا، ماڵ لە هەموو شوێنیك ڕوونترە لە دەربڕینی خاوەنەکانە هەرچەندە پەیوەندی ماڵ جۆرا و جۆرە لە نێوان ڕق و خۆشەویستیەکاندا هەگری دەبین لەکاتی ناخۆشیش ڕقمان لەیەتی، شوێنکی ئاشنابوو بە شوێنی خەڵوەت و تەنیای و بیرکردنەوە و خەو بینین دادندا، جگە لەوە شوێنی پێکەوە خربونەوەی ئەندامانی خێزانەکان بوو لەیەك شوێن.

شوێنی نائاشنا (ناهەگر): ئەو شوێنانە دەگرێتەوە، کە مرۆڤ تیایدا ((هەست بە ئاشنایەتی و خۆشی ناکات، بەڵکو هەست بە دژایەتی و ڕق لەبونەوەی دەکات و جۆرە کێشەیەك لە نێوان شوێن و کارەکتەر دروست دەبێت)) کارەکتەر هەموو هەوڵ و توانای خۆی دەخاتە گەڕ بۆ ئەوەی ئەو شوێنە بە جێبهێڵێ، چونکە بە زۆر تێیدا نیشتەجێکراوە. ئەو شوێنانە یان ئەوەتە مرۆڤ بە ناچاری تیایدا دەژی، وەك بەندینخانە و مەنفا و بیبان. بێگومان مرۆڤ ئاشنایەتی لەگەڵ شوێن و دەور و بەر دروست دەکات، بەڵام هەموو شوێنەکانی وەك یەك خۆشناوێت، زۆر جار کەسێك لە شوێنیك توشی کارەسات و ناخۆش یەك دێت ئەم شوێنەی لەبەرچاو دەکەوێت، چونکە یادگارە تاڵەکان پەیوەستن بەم شوێنەوە، یان شوێنەکە ڕوودانی سروشتی تیایدا ڕوویدابێ، ئەمەش لە کەشێکەوە بۆ کەسێکی دیکە دەگۆڕێت.

شوێنی کراوە: شوێنی کراوە تایبەتە بە هەموو کەس و ئەو شوێنانە کە لە شوێنە دەرەکییەکان پێك دێت، ئەم جۆرە شوێنانەش تایبەت بە کەسێك یان چەند کەسێکی دیاریکراو نیە وهەموو کەسێك توانای بەکارهێنانیانی هەیە و ((لەبەردەم کەسەکاندا کراوەیە، دەتوانن ب ئارەزوی خۆیان تێیدا بێن و بچن، وەك شەقام و کۆڵان و ڕێگاو بازار، چایخانە، نەخۆشخانە)) ئەو شوێنانە کە هەردەم لەبەردەم کەسایەتییەکانی ڕۆمانەدا کراوەیە و هەڵسوکەوتی تیا دەکەن ڕووداوەکانی لە ناو پەرە دەسەنن و گەشەدەکەن ئەم جۆرە شوێنەگشتیە خاوەنی تایبەتی نییە بەڵکو بە مولکی گشتی ناسراوە کە کەمەل خاوەنیەتی .

شوێنی داخراو: ئەوشوێنە تایبەتییە کە دەستەڵاتی خودی تەدا بە گەڕ دەخرێت بەڕووی خەڵکیدا داخراون لە ژێر رکێفی تاك دایە. بەو

شوێنانە دەوترێ کە لەبەر دەم هەموو کەس کراوە نییە، داخراوە ڕووبەرێکی جوگرافی دیاریکراوی هەیە، هەڵسوکەوتکردن تێیدا بە کەسەکانی سنوردارە هەندەجاریش ئەم جۆرە شوێنە لە گۆشەنیگای ڕۆمان نووسەوە دروست دەبێت وەك: ((مال. ژوور-کەلگە-زیندان-دوکان....دەگرێتەوە)) . ئەم جۆرە شوێنە پەیوەستی کارەکتەر و ڕەداوەکانی خوڵقاندویانە کە هاوشێوەی ژیانی واقیعی مرۆڤە. بە مولکی تایبەتی دادەندرێت.

شوێنی واقیعی: شوێنی واقعی ئەو شوێنەیەکە وەرگر هەست بەبونی واقیعیك دەکات. کە وێنەکانی ئەو شوێنە لە واقیع نزیکە بەهەر جۆرێك بێت ڕۆلان بارت پی وایە کە ((ناکرێ واقیعیەت بکەینە شێوازێك بەشتەکان، بەڵکو ئەو مەعریفەتی زمانە بەیە ئەو کاریگەرەی وێنەی واقیعی پێ دەکەشرێ واقیعی لە دەرناچێ بەڵکو ئەوەی لە ناوەڕۆك بەرهەمی دەهێنێ جیاوازە لە هەموو پێکهاتەکانی تر. ئەمەش لەخۆیدا ناواقیعی زمانەکەشیان دەدات.)) کەواتە واقیعیەت شتێکە کە مرۆڤ لە ڕێگای کاریان زمانەوە.

شوێنی خەیاڵی: ئەو شوێنەیە کە بوونێکی ڕاستەقینەی نییە بەڵکو ئەندێشەی نووسەر یان ڕۆماننووسەوە دروست دەبێت بەو واتایەی ((ئەوشوێنانەیە کە مێشك درکیان پێدەکات، بەڵام لەنێوانیان ژیان بەسەر نابەن، دەزانین لە کات و شوێنیکدا هەبوون، بەڵام کات و شوێنی ئیمە نییە)) مەرجیش نییە لە یەکەم جۆری شوێن دا ئەو وێنەیەی کە ڕۆمانوس دروستی دەکات هاوشێوەی لە ژیان دا هەبێت بەهەرحال شوێن لەڕۆماندا لەسەر خەیاڵی وەرگر وەستاوە نەوەك لە جیهانی دەرەکی. ئەو شوێنەی لە مێشکی ڕۆمانوسەوە سەرچاوەی دەگرێت بەڵام هیچ مانایەکی ڕاستەقینەی نییە بە پەیوەستی حیکایەتەکە و ڕۆمانوسە وا دەکات هەر بەیە بریتە لە ((شوێنی زارەکی وخەیال ئامێز واتا ئەو شوێنەی کە زمان دروستی کردووە. مەبەستی ڕێخساندنی کەشی ناو ڕۆمانەکەوە پێداویستەکانی ڕۆمان)) ئەو شوێنەیە لەسەر زەوی بوونی نییە بەرجەستە و واقیعی نییە، ((تەنیاهەست بەبونی دەکرێت، نابینرێ و ناشکرێ بوونەکەی جێگیر بکرێت، بەڵکو وێنەیەکی گریمانە کراوە، کە سەرچاوەکەی خەیاڵە))

شوێنەکانی ناوڕۆمانی (بەرەگاوە(

هەورازان←کراوە شینکە چیا←ئاشنا

لەوار←کراوە کەپکی سپی←خەیالی

شاخ←ئاشنا لوتکەی تیژ←ئاشنا

کەو←کراوە بنەشاخان←ئاشنا

چیا←ئاشنا کوێستان←ئاشنا

گەمە ئاوان←کراوە لادێ←ئاشنا

گۆز←ئاشنا شاران←كراوە
هەرێم←كراوە چۆمان←واقع
دۆل←ئاشنا دەريا←ئاشنا
پێدەشتان←ئاشنا كوخ←داخراوە
ئەشكەوت←ئاشنا كەپر←داخراوە
قەلا←ئاشنا رەشمال←داخراو
جۆگە←ئاشنا قەرەوێلە←داخراو
زۆنگاوان←ئاشنا نەخۆشخانە←كراوە
كۆشك←ئاشنا زانكۆ←كراوە
تەلار←ئاشنا ژوور←داخراو
ديوار←ئاشنا مال←داخراو
زيندان←نائاشنا شەقامى دەلالان←كراوە
تەكيە←ئاشنا ولات←ئاشنا
خانەقا←ئاشنا ئسپانيا←واقيعى
مەيخانە←كراوە كونى ديوار←داخراو
شەقام←كراوە سەلاقي□←ئاشنا
كۆلان←كراوە قاوشى فرياكەوتن←كراوە
باخوبيستان←كراوە تەختى خەواندن←داخراو
دەشت←كراوە باوەش←ئاشنا
لێوار←كراوە ژوورى نەشتەرگەرى←داخراو
چۆمان←واقيعى ساردخانەى تەرم←نائاشنا
زەوى←واقيعى هەسارە←واقيعى
دورگە←ئاشنا گەرەك←داخراو
تايتانيك←ئاشنا ئاشنا←ئاشنا
باخچەى ئاژەلان←داخراوە شارى باهۆز←واقيعى
تەيراوەى هەولێر←واقيعى كۆشكى سپى←واقيعى
باكورى رۆژهەلات←واقيعى بەرزايەكان←كراوە
بن كێوان←ئاشنا قەسابخانە←كراوە
زارگەلى←واقيعى شارى يارى ←كراوە
كارگە←ئاشنا مەيخانە←كراوە
مۆزەخانە←كراوە تەلار←ئاشنا
گيرفان←داخراوە هۆتێل←كراوە
مزگەوت←كراوە زێراب←نائاشنا
داينگە←ئاشنا تونێل←داخراوە
جۆگە←نائاشنا دوكان←كراوە
ئاودەست←كراوە شەقام←كراوە
بير←داخراو شاخ←ئاشنا

چیا‌ئاشنا چەم‌ئاشنا
گەم‌نا ئاشنا شارۆچکەی سەقاوە‌واقیعی
هەرێمی نێرگزان‌خەیاڵی تاڤگە‌کراوە
کورتە باسێک…
((ڕۆمانی بە ڕێگاوە))

ئەم ڕۆمانە بەشێوەو تەکنیکێکی تایبەت نووسراوە، پێشەکی و کۆتایی ڕۆمانەکە بە یەک دیمەن دەست پێ دەکات و بە هەمان دیمەن کۆتایی دێ ، ئەویش بە هەوڵی خۆکوژی و پاشگەز بوونەوەی نووسەری ڕۆمانەکە و کارەکتەر و پاڵەوانی سەرەکی گێڕەرەوەی ڕۆمانەکەیە. لەگەڵ پێشەکی دووەم هاوبەشە لە سەرجەم بەشەکانی تر، ڕۆمانەکە لە دوو بەشی سەرەکی لە ژێر ناوی پەتای دەنگ و چێژی خوێن و (١٨) بەشی بچووکی تر کە بە ژمارە و هەم بە سەردێڕی ڕووداوە گرنگەکان دەست پێدەکەن و خۆی لە (٦٩،٣٩٠) وشە دەبینێتەوە.

ڕۆمانی بەڕێگاوە باسی ماڵباتی میرێک دەکات دوای لە دەستدانی دەسەڵات میر، نەوەکانی بە دوای گەڕانەوەی دەسەڵاتی میرایەتییەوەن، هەروەها لە ناو ڕووداوی ڕۆمانەکە باس لە بڵاو بوونەوەی پەتاییەک دەکات بەناوی پەتای قسەکردن و دواتر ئەم پەتایە دەبێتە هەوێنی سەرهەڵدانی شۆڕشێکی فکری و چینایەتی و کۆمەڵایەتی و داروخانی دوسەڵاتی ستامکارییە .

ناوی ڕۆمانی بەڕێگاوە بەمەبەست لە ئۆتۆمبیلێکی کۆنی شل و شەقە کە بەردەوام لە ڕۆیشتن دایەو هەرجارەو چەندین کارەکتەری نەو ڕۆمانەکەی هەڵدەگرێ، بە ڕێگا سەختەکان و ڕێچکەکە تەسک و حاسێکاندا دەڕوات. ئەمەش مەبەست لە میژووی کوردە بە دریژایی میژوو بە شل و شەقی لە ڕۆیشتن بەردەوامە و گەلەکەی بە هەر سەختی و چەرمەسەرییەک بە دواجار دەگەیەنێتە دواین شوێنی مەبەست.

لە ڕێگای ئەو ڕۆمانە نووسەر باس لە نەخۆشییە دەرونییەکان و دیدگای فەلسەفی و ڕوانینە فکرییەکان بۆ ژیان دەکات، لە ئایدیاکان و تێگەیشتنە فەلسەفییەکان پشت بە فەلسەفەی فۆرمی ئەرستۆ و شێوەی دەسەڵاتی ماکیافیلی و شیکارییە دەروونییەکانی ئۆدیب و ئەلیکترا و نێرجسیەتی سیگمۆند فرۆید و نکرۆفیلیا و نکرۆفلوجیای سادیستی ئێریک فرۆم بەستراوە. کە بەشێکیان بوونەتە ناوی کارەکتەری سەرەکی نێو ڕۆمانەکەش، هەروەها باس لە عیرفان و تەصەووفی ئیسلامی و کاریگەرییەکانی دەکات و پێکدانانی ئاینەکان و شارستانییەتە زۆرە ملەکان و تێکەڵ بوونی دەسەڵات و ئاین و مل ملانێی نێوان ئاینەکان دەکات، لە ڕێگای نەوەکانی میر کە پاڵەوانی ڕۆمانەکەن ئەویش میخەی جوولەکە و شەمرازی موسڵمان و قەیتاسی کریستیان و ئەلیکترای زەردەشتی دەخاتە ڕوو. ڕۆمانەکە بە زمانێکی سادەو کوردییەکی

پ□اوە نووسراوە، جگە لە ناوە زانستی و فکرییەکان کە (٢٢) هامشی بۆ کراوە، لە کۆتایی ڕۆمانەکە فەرھەنگۆگێک بە مەبەستی زانین و ئاسان تێگەیشتن لە وشە و زاراوە ئیدیۆمەکان و زمان و شێوە زارەکان لە فەر ھەنگۆگە کە (٣٨٣٠) سێ ھەزار و سەت وچل و شەش وشەو تێدایە و ئەوەی بە گرنگ زانراەوە واتا و لێکدانەوی بۆ کراوە.
دەتوانین بڵێن ئەم ڕۆمانە بە یەکەم ڕۆمانی سادیستی کوردی خۆماڵی دێ کە راستەوخۆ خوێن و کوشتن بەشێکی سەرەکی ڕۆمانەکە پێک دێنێ، دەتوانرێ بەشی یەکەم بە پەتا و نەخۆشی دیاری بکرێ، لەم بەشەدا کیشەکانی ناو ڕووداوەکانی رۆمانەکە بەرەو ئاڵۆز بوون دەچن. لە بەشی دووەمیشی بە گرێ دەروونیەکان و خوو ئۆلفەت گرتن بە خوێن و تووش بون بە نە خۆشییە دەروونییەکانی وەک نکرۆفیلیا مەرگ دۆستی، نکرۆفلوجیا، درەندە بوون و سادیستی عاشق بوون و خوو گرتن بە ئازارو خوێن ڕشتن. لە کۆتایی ڕۆمانە کە ئاکامی پێکدادانەکان ھەر ھەموویان ھەرەس دێنن پەشیمانی و گەڕانەوە بۆ ڕەچەڵکی مرۆڤ بوون کۆتایی ڕووداوەکەیە. ڕۆمانەکە باس لە چەند ھەرێمێکی جیاواز دەکات و کە پێچەوانەی یەکترن و بە خەیاڵ و فانتازیا ڕازێدراوەتەوە، کە بەشێکی زۆری ڕۆمانکە پێک دەھێنێت جگە لەم□ ھ□زاری و چەرمەسەری کێشە کۆمەڵایەتییەکان بەتەواوی لە ناو ڕۆمانکە ڕەنگی داوەتەوە.

مەبەستی نووسەر…

مەبەستی نووسەر لە و ڕۆمانە بە ھۆی زیاد بوونی دیاردەی کوشتن و تاوانکاری لە نێوان مرۆڤایەتی بە تایبەتی ئەو زینجیرە کوشتنانەی کە لە ساڵانی دوایی ڕووی لە کۆمەڵگای کوردی کردووە، نووسەر پێی وایە ئەمە تاوانی ئاسایی نیە بەڵکو جۆرێکە لە لاسیای کردنەوە و دووبارە بوونەوەی ئەو ڕێچکە و کوشتنانەی کە وەک ھاتنی شەپۆڵی سۆشیال میدایی ئازاد و سەیر کردن و بینینیی سەرجەم دیمەنەکانی کوشتن و بڕینی سەرجەم دونیا و بە بێ چاودێری، مانەوی پاشخانی توندو تیژییەکانی داعش و رێکخراوە تووندڕەوەکانی تر کاریگەری نەرێنی کردۆتە سەر گەنجان و نەو جەوانانی کورد، بەمەش ھەندێ تاوانی نائاسی لە دادگاکانی ھەرێم تۆمار کراوون نا کرێ بە کوشتنی ئاسایی سەیر بکرێ وەک کوشتنی دایک و باوک برا و خێزان و خۆشەویستانی کەسی تاوانکار بە دەستی خۆیی و شێواندن و لێکردنەوی پارچەی جسەتە و کوشتنی خێزانی سێ چوار کەسی بە کۆمەڵ، کە ھەر گیز لە پێشوودا لە نێو کۆمەڵگای کوردیدا ڕووینەداوە. لەم ڕۆمانە بە ووردی لە سەر ئەم دەستە و گروپانە وەستاوە و بێ پەردە تاوانەکان و لێکەوتەکانی خراوەت ڕوو بە مەبەستی دۆزینەوەی چارەسەری شیاو جووڵاندنی ھەستی خوێنەر بە دوورکەوتنەوە لە تاوان و تاوان کارانی

خون.

درئنجام

گیشتم ئو ئنجامی ک شون وك قوار و چوارچوی ل ژیانی مرۆڤ بهایکی گور و خاسیتی خی هی، هروها شون ب مرۆڤو لکاو، شون ل ماندا بکاردت ک وك شانیك وای ک تدا هموو وواوکانی پیشانی خونر دادات و شونکانیش استوخ یان بشوی نااسوخ تک ب (مغزا) ی مان دبت.
مرۆڤ بب شون نا ناسرتو شونکانیش همجرن شون هی مرۆڤ ک ل دایك دب ئاشنایتی لگ ئوشون پیدا دکات، شونیش هی مرۆڤ هرل سرتاو قی ل دبتو، شونیش هی مرۆڤ هست ب واقیع دکات، شونیش هی خیالی، شون هی کراوی ب هموو کسك دب، شونیش هی تایبت بکسك.........هتد لنو مانکش گیشتم ئو ئنجامی زیادبونی دیاردی کوشتن و تاوانکاری لنیوان مرۆڤایتی بتایبتی ئو زنجیر کوشتنانی ک ل سانی دوای ووی ل کمڵگای کوردی کردو، ئم تاوانی ئاسایی نیی جرک ل لاسایکردنو و دووبار کردنوی ئو رچک کوشتنانی کوك هاتنی شپی سشیال میدیای ئازاد و سیر کردن و بینینی تونوکانی تر کاریگریان کردت سر گنجان و نوجوانانی کورد.

لیستی سرچاو

1- جمالیات المکان جمعات من الباحثین ، دار قرتب – عیون ط 2 ، 1988 ص 5.
2- اشکالی المکان فی النص الادبی ، یاسین نصیر ، دار الشون الپقافی العام ،بغداد،1986 ، ص 151
3- السرد عند الجاحف، مروانا حمد النوس،ص114
4 -بنی اشکل الروانی، حسن بحراوی، المرکز الپقافی العربی بیروت، دار البیقاو،1990،ص33
5-تقنیات السرد،ص24-
ن.م-6 ن.م ص25-7
البناو الفنی فی الروای العربی فی العراق(2)د.شجاع مسلم العالی دار الشوق اثقافالعام.بغداد2000،ص21 -8
الشکالی المکان فی النصیر، مطابع دارالنشر نالثقافی العام،1986ص404-9
–جمالیات المکان،غاستون باشلارت: غالب هلسا، الموسس الجامعی للدراسات والنشر، بیروت،گ،1984،ص52 10

عالم الروایە، رولان برنوف وریال اوئیلە،ص11-114-113
1-چەمك وئێستاتیكای شوێن لە ئەدەبدا،سەباح ئیسماعیل،بلاوكراوەی
ئاراس،2009،ل472
بینایشوێن لە دورنمونە ڕۆمانی كوردی. ل13-115
مقالات نقدیە، رولان بارت،1964،ص14-164
گێرانەوە لە چیرۆكەكانی ئەحمەدمحمد ئیسماعیل. د. پەری سالح
موفتی. هەولێر،2012،ل126،128،129،132،133،134،138،148،152،160 15
تەكنیك لە ڕۆمانەكانی (عەبدوڵڵاسەراج)دا. ئارەزوو محمدعەلی .
نامەی ماستەر زانكۆی سەلاحەدین.2009 ،ل16،99،103،105،112،114.-
البیئە فی القصە، ولید ابوبكر،الاقلام، تموز،1989 ،ص316-62-61
ڕۆمانی بەرێگاوە. دڵشاد كاوانی.2020-17